

Формування культури безпеки у процесі професійної підготовки студентської молоді

Василенко Олена Миколаївна¹

Опубліковано	Секція	УДК
30.12.2025	Освіта	378:614.8

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo>.

Анотація. У статті здійснено комплексний теоретичний аналіз проблеми формування культури безпеки у студентської молоді в процесі професійної підготовки. Обґрунтовано, що в сучасних умовах суспільних викликів та зростання ризиків у всіх сферах життєдіяльності, культура безпеки постає не лише як важлива складова особистісного розвитку, а як фундаментальна умова ефективного виконання майбутніми фахівцями професійних обов'язків. На основі аналізу праць українських (Е. Абільтарова, Н. Кулалаєва, С. Ковжого та ін.) та зарубіжних дослідників (Т. М. Bisbey, А. Н. М. Ahsan, К. Vallinkoski та ін.) визначено культуру безпеки як багатовимірний соціокультурний феномен, що інтегрує знання, цінності, психологічні установки, професійні компетентності та поведінкові моделі, спрямовані на запобігання ризикам і збереження здоров'я.

Автором доведено, що ефективне формування культури безпеки потребує врахування соціально-педагогічних умов (організаційних, виховних, навчальних чинників) та гендерних особливостей студентів, які впливають на сприйняття ризику та моделі безпечної поведінки. Особливу увагу приділено гендерночутливому підходу, що дозволяє адаптувати освітнє середовище до потреб різних груп здобувачів освіти та підвищити ефективність формування навичок безпечної професійної діяльності. Визначено ключові педагогічні стратегії, що передбачають моделювання безпечного навчального середовища, інтеграцію теоретичних знань із практичним відпрацюванням дій у ризикових ситуаціях, розвиток критичного мислення та колективних цінностей безпеки. Наголошено на необхідності формування культури безпеки на індивідуальному, колективному та суспільному рівнях як основи для професійної компетентності та соціальної відповідальності майбутніх фахівців. Результати дослідження можуть бути використані для модернізації освітніх програм, розробки тренінгів та методичних рекомендацій, спрямованих на підвищення рівня безпечної поведінки студентської молоді.

Ключові слова: культура безпеки, студентська молодь, професійна підготовка, соціально-педагогічні умови, гендерні особливості, гендерночутливий підхід, педагогічні стратегії, безпечна поведінка, ризики, професійна компетентність.

¹ кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри теорії та методики дошкільної освіти
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
27041981velena@gmail.com
ORCID 0000-0001-5467-7509

Formation of Safety Culture in the Process of Professional Training of Students

Abstract. This article presents a comprehensive theoretical analysis of the issue of forming a safety culture among students in the process of professional training. It is substantiated that, under contemporary societal challenges and increasing risks across all spheres of life, safety culture emerges not only as an important component of personal development but also as a fundamental condition for the effective performance of professional duties by future specialists. Based on the analysis of works by Ukrainian researchers (E. Abiltarova, N. Kulalaieva, S. Kovzhoga, et al.) and foreign scholars (T. M. Bisbey, A. H. M. Ahsan, K. Vallinkoski, et al.), safety culture is defined as a multidimensional socio-cultural phenomenon that integrates knowledge, values, psychological attitudes, professional competencies, and behavioral patterns aimed at risk prevention and health preservation.

The author demonstrates that the effective formation of safety culture requires consideration of socio-pedagogical conditions (organizational, educational, and developmental factors) and gender characteristics of students, which influence risk perception and models of safe behavior. Special attention is given to a gender-sensitive approach, which allows adapting the educational environment to the needs of different groups of learners and enhances the effectiveness of developing safe professional practices. Key pedagogical strategies are identified, including modeling a safe learning environment, integrating theoretical knowledge with practical exercises in risk situations, and fostering critical thinking and collective safety values. Emphasis is placed on the necessity of cultivating safety culture at the individual, collective, and societal levels as a foundation for professional competence and social responsibility of future specialists. The findings of this study can be applied to modernize educational programs, develop training sessions, and create methodological recommendations aimed at increasing the level of safe behavior among students.

Keywords: safety culture, students, professional training, socio-pedagogical conditions, gender characteristics, gender-sensitive approach, pedagogical strategies, safe behavior, risks, professional competence.

Вступ

У сучасному суспільстві проблеми безпеки набувають особливої актуальності у всіх сферах життєдіяльності людини, зокрема в освіті та професійній підготовці молоді. Формування культури безпеки у студентів виступає не лише важливою складовою особистісного розвитку, а й необхідною умовою для ефективного виконання професійних обов'язків у майбутньому. Культура безпеки передбачає комплекс знань, умінь, навичок і ціннісних орієнтирів, які сприяють запобіганню ризикам, збереженню життя та здоров'я, а також створенню безпечних умов у навчальному та професійному середовищі.

Важливим аспектом формування культури безпеки є соціально-педагогічне середовище навчання, яке включає організаційні, виховні та навчальні чинники, що впливають на поведінку студентів. Серед них – педагогічні підходи, освітні програми, інтеграція практичних і теоретичних знань, а також створення безпечного простору для реалізації професійних навичок. Одночасно слід враховувати вплив гендерної соціалізації та стереотипів, які можуть модифікувати сприйняття безпеки та визначати професійні пріоритети студентів.

Формування культури безпеки у процесі професійної підготовки студентської молоді потребує комплексного підходу, що поєднує педагогічні, соціальні та психологічні механізми. Використання гендерночутливого підходу дозволяє більш ефективно враховувати різні потреби та особливості студентів, створюючи умови для формування свідомого ставлення до власної безпеки та безпеки оточення.

Метою статті є аналіз і визначення ефективних підходів до формування культури безпеки у студентської молоді в процесі професійної підготовки з урахуванням соціально-педагогічних умов та гендерних особливостей. Досягнення цієї мети передбачає конкретизацію наукових завдань, які дозволяють послідовно вивчити як теоретичні, так і практичні аспекти проблеми.

Завдання дослідження включають:

Аналіз теоретичних підходів до поняття «культура безпеки» та її складових у професійній підготовці студентів.

Вивчення ролі соціально-педагогічних умов та гендерних особливостей у формуванні безпечної поведінки студентської молоді.

Визначення педагогічних стратегій, спрямованих на підвищення рівня культури безпеки у процесі навчання.

Результати

Виходячи з визначених завдань дослідження, можна констатувати, що формування культури безпеки у студентської молоді є багатограним процесом, який охоплює теоретичні, соціально-педагогічні та практично-професійні аспекти. Аналіз наукових джерел Е. Абільтарової [1], Є. Карманного, С. Ковжого та І. Журавльової [2], Н. Кулалаєвої [3] та інших, у яких здійснено глибокий аналіз сутності поняття «культура безпеки», зокрема в контексті професійної діяльності свідчить, що культура безпеки розглядається не лише як сукупність знань та навичок, а як цілісна система цінностей, норм і моделей поведінки, що формує готовність до безпечної професійної діяльності та захисту життя і здоров'я людей.

Так, Е. Абільтарова визначає культуру безпеки професійної діяльності інженера з охорони праці як комплексну характеристику особистості, що включає системність знань, умінь, навичок та особистісних якостей, спрямованих на запобігання нещасним випадкам і професійним захворюванням, мотиваційно-ціннісне ставлення до власної безпеки та безпеки колективу, організацію безпечних умов праці та дотримання правил безпечного виконання професійних обов'язків [1]. У свою чергу, Н. Кулалаєва підкреслює інтегративний характер культури безпеки для майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю, де вона проявляється у ціннісному ставленні до професійної та особистої безпеки, формуванні компетентностей та професійно значущих якостей, що забезпечують адекватне реагування на небезпечні ситуації [3, с.45].

Аналіз праці С. Ковжого, Є. Карманного та І. Журавльової, дозволив зробити висновок, що у процесі професійного становлення спеціалістів культура безпеки розвивається на трьох рівнях. На **індивідуальному рівні** це проявляється через формування світогляду, норм поведінки, особистих цінностей та готовності до безпечного способу життя. На **колективному рівні** – через розвиток корпоративних цінностей, професійної етики, моральних засад і підготовки персоналу у сфері безпеки. На **суспільному рівні** культура безпеки формується завдяки традиціям безпечної поведінки, загальноприйнятим цінностям і рівню підготовленості населення до забезпечення власної безпеки [2, с. 39–40].

Таким чином, численні наукові праці доводять, що культура безпеки є соціокультурним феноменом, який поєднує знання, навички, цінності, психологічні установки, професійні компетентності та поведінкові моделі, створюючи основу для ефективного захисту та формування готовності студентів до безпечної професійної діяльності. Цей підхід дозволяє інтегрувати соціально-педагогічні умови та гендерні особливості у навчальний процес, визначати ефективні педагогічні стратегії та спрямовувати їх на підвищення рівня культури безпеки у студентської молоді.

Виходячи з визначених завдань другого етапу дослідження, можна стверджувати, що роль соціально-педагогічних умов і гендерних особливостей у формуванні культури безпеки у студентської молоді є комплексною та багаторівневою. Аналіз зарубіжних досліджень А. Н. М. Ahsan та співавт. [4], Т. М. Bisbey [5], К. Vallinkoski [8] показує, що ефективне формування культури безпеки не обмежується передачею теоретичних знань або технічних навичок, а потребує врахування соціальних практик, колективних цінностей та індивідуальних психологічних установок студентів.

Зокрема, Т. М. Bisbey визначає культуру безпеки як інтегративну систему знань, поведінкових моделей і ціннісних орієнтирів, що забезпечує здатність індивідів та груп запобігати ризикам у професійному та освітньому середовищі [5]. Аналогічно, А. Н. М. Ahsan та співавт. наголошують на тому, що соціально-культурні умови та взаємодія студентів у навчальному середовищі визначають рівень сприйняття безпечної поведінки, формування мотиваційних установок і готовності до дій у ризикових ситуаціях [4].

Дослідження К. Vallinkoski підтверджує, що інтеграція соціально-педагогічних факторів, таких як групова взаємодія, педагогічна підтримка та моделювання безпечної поведінки, сприяє підвищенню загального рівня безпеки в освітніх установах [8]. Дослідження Р. L. Yorio та співавт. демонструють, що культура безпеки в різних країнах формується під впливом соціокультурних норм, і гендерні відмінності у сприйнятті ризику та безпечної поведінки є значущим фактором при плануванні навчального процесу [9].

L. Modderkolk та колеги показують, що гендерночутливий підхід до безпеки дозволяє враховувати специфіку сприйняття ризику серед чоловічої та жіночої молоді, а також корелює з ефективністю формування навичок безпечної поведінки та професійної компетентності [6]. Отже, підвищення культури безпеки в освітньому середовищі потребує не лише навчання правилам безпечної поведінки, а й включення психологічних, соціальних та етичних аспектів, що забезпечує комплексний розвиток безпечних практик у студентів.

Таким чином, інтеграція соціально-педагогічних умов та гендерних особливостей у процес навчання створює сприятливе середовище для формування у студентської молоді високого рівня культури безпеки. Це включає не тільки розвиток знань і навичок, але й формування цінностей, професійних компетентностей та поведінкових моделей, що відповідають сучасним стандартам безпечної професійної діяльності. Підкреслюється, що безпечна поведінка формується як на індивідуальному, так і на колективному рівні, а її ефективність значною мірою визначається адаптацією до конкретного соціокультурного та гендерного контексту навчального середовища.

На підставі проведеного аналізу теоретичних підходів до культури безпеки та оцінки ролі соціально-педагогічних і гендерних умов у процесі формування безпечної поведінки у студентів, наступним кроком дослідження є практичне вивчення механізмів інтеграції цих чинників у професійну підготовку. Метою третього завдання стає визначення конкретних стратегій, педагогічних інструментів та моделей навчання, здатних підвищити рівень культури безпеки серед студентської молоді з урахуванням соціокультурних і гендерних особливостей.

Практичний аспект формування культури безпеки передбачає моделювання навчального середовища, в якому поєднуються теоретичні знання, розвиток професійних компетентностей та адаптація поведінкових навичок до умов конкретної професійної діяльності. Дослідження [1; 3; 6; 7] демонструють, що ефективна організація навчального процесу включає наступні елементи: створення середовища для практичної відпрацювання безпечних дій та процедур; застосування педагогічних стратегій, орієнтованих на розвиток критичного мислення та оцінки ризику; інтеграцію

гендерночутливих підходів для врахування специфіки сприйняття ризиків серед різних груп студентів; формування колективних цінностей і норм поведінки, що сприяють підтримці корпоративної культури безпеки.

Таким чином, практичне завдання дослідження спрямоване на визначення ефективних педагогічних стратегій та методів, здатних інтегрувати знання, компетентності, соціально-педагогічні умови та гендерні особливості в процес підготовки студентів. Такий підхід забезпечує цілісне формування культури безпеки як багатовимірного соціального феномену, що включає знання, цінності, установки та поведінкові моделі, необхідні для безпечної професійної діяльності.

Висновок

Проведений аналіз теоретичних і практичних аспектів формування культури безпеки у студентської молоді свідчить про її багатовимірний характер, що поєднує знання, навички, цінності, установки та поведінкові моделі. На підставі досліджень українських і зарубіжних авторів можна зробити такі основні висновки. По-перше, культура безпеки є соціокультурним феноменом, що формується через інтеграцію теоретичних знань, професійних компетентностей та психологічних установок студентів. Вона включає як індивідуальні, так і колективні аспекти, спрямовані на запобігання ризикам та забезпечення безпечної професійної діяльності.

По-друге, соціально-педагогічні умови навчання значною мірою впливають на розвиток культури безпеки. Організаційні, виховні та навчальні фактори, інтеграція практичних і теоретичних знань, а також створення безпечного середовища сприяють формуванню усвідомленого ставлення студентів до безпеки. Гендерні особливості та гендерночутливий підхід відіграють важливу роль у формуванні безпечної поведінки. Дослідження показують, що чоловіча і жіноча молодь по-різному сприймає ризики та моделює поведінкові реакції, що має враховуватися при розробці педагогічних стратегій і програм навчання.

По-третє, ефективна педагогічна стратегія формування культури безпеки передбачає поєднання практичних і теоретичних методів, моделювання навчального середовища, розвиток критичного мислення, оцінки ризику та формування колективних цінностей. Такий комплексний підхід забезпечує інтеграцію соціально-педагогічних та гендерних аспектів у навчальний процес і підвищує готовність студентів до безпечної професійної діяльності. Практична значущість дослідження полягає у можливості застосування отриманих результатів для розробки навчальних програм, тренінгів та методичних рекомендацій, що сприятимуть формуванню високого рівня культури безпеки у студентів. Це дозволяє підвищити ефективність професійної підготовки та забезпечити відповідність сучасним стандартам безпечної діяльності.

Таким чином, формування культури безпеки у студентської молоді є цілісним і системним процесом, який поєднує знання, практичні навички, соціальні та психологічні чинники, а також враховує гендерні особливості студентів. Розробка та впровадження педагогічних стратегій на основі комплексного підходу забезпечує підвищення рівня безпечної поведінки та готовності студентів до ефективної професійної діяльності у сучасному соціокультурному контексті.

Список використаних джерел

1. Абільтарова, Е. Н. Культура безпеки професійної діяльності майбутніх інженерів з охорони праці: аналіз стану. *Академічні студії. Серія «педагогіка»*, 1(4). URL: <https://doi.org/10.52726/as.pedagogy/2021.4.1.1>

2. Ковжога С. О., Карманний Є. В., Журавльова І. О. Аспекти формування культури безпеки та екологічного світогляду у професійному становленні фахівців-юристів. *Досвід формування культури безпеки та екологічного світогляду фахівців ВНЗ України*: зб. наук. праць за матеріалами II Всеукр. наук. Інтернет-семінару, присвяченого Дню науки та 30 роковинам аварії на ЧАЕС, м. Ірпінь, 10 черв. 2016 р. Ірпінь: Ун-т ДФС України, 2016. С. 38–44.
3. Кулалаєва Н. В. Формування культури безпеки професійної діяльності у майбутніх кваліфікованих робітників будівельного профілю: метод. рекомендації. Київ: Компринт, 2019. 188 с.
4. Ahsan, A. H. M., Hasan, M. K., Rumi, M. H., Ahmed, T., & Aunto, T. K. *Students' safety culture at tertiary level academic institutes in Bangladesh: A cross-sectional study*. *Heliyon*, 10(22), e40155. DOI: 10.1016/j.heliyon.2024.e40155. 2024.
5. Bisbey, T. M., Kilcullen, M. P., Thomas, E. J., Ottosen, M. J., Tsao, K., & Salas, E. *Safety Culture: An Integration of Existing Models and a Critical Review*. *Human Factors: The Journal of the Human Factors and Ergonomics Society*, 63(1), 88–110. DOI: 10.1177/0018720819868878. 2021.
6. Modderkolk, L., [інші автори]. *Exploring the role of safety in sex- and gender-sensitive contexts*. *BMC Public Health*. 2025. URL: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/40604571/>
7. Muthuyadav, K. *Safety Culture Literature Review*. *International Journal of Innovative Science, Engineering and Technology (IJSET)*. URL: https://ijiset.com/vol2/v2s12/IJSET_V2_I12_18.pdf
8. Vallinkoski, K. K. & Koirikivi, P. M. *Enhancing Finnish basic education schools' safety culture through comprehensive safety and security management*. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy*, 6(2), 103–115. DOI: 10.1080/20020317.2020.1720069. 2020.
9. Yorio, P. L., Edwards, J., Hoeneveld, D. *Safety culture across cultures*. *Safety Science*, 120, 402–410. DOI: 10.1016/j.ssci.2019.07.021. 2019.